

הלכות ברכת המזון סימן קצג

מ רבנו יונה ב ברכות
שם לפרוש הרא"ש
ועל פי הירושלמי
שם ע שם
תוספות

מלך (כ"י): ג (כה) מ"אם היו רוכבים ואמרו נאכל, אף-על-פי שכל אחד אוכל מפניו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין, כיון שעמדו במקום אחד, אבל אם (כו) היו הולכים ואוכלים לא. ואם היו אוכלים בשדה מפזרים ומפזרים, אף-על-פי שאוכלים כלם בשעה אחת ומפזר אחד, כיון שלא קבעו מקום לאכל אינם מצטרפין: הגה המנהג (כז) שלא לזמן בבית (ס) [ה] עובד-כוכבים. ונראה לי הטעם, משום דלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עובד-כוכבים והיו כאלו אכלו בלא קבע, ועוד, דיש לחש לסכנה אם ישנו בנסח הברכה ולא יאמרו 'הרחמן יברך בעל-הבית הזה' (כח), ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל אחד לבדו, ולכן אין לשנות המנהג. ואף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מכל מקום מאחר דכבר נהגו כך הני כאלו לא קבעו עצמן ביחד: ד' ישלשה שישבו לאכל וברכו ברכת 'המוציא', *אפילו כל אחד אוכל מפניו ואפילו לא אכל עדין בזית פת, (כה) אינם רשאים (ו) לחלק: ה' ישלשה שבאו משלש חברות של שלשה שלשה בני-אדם ונתחברו אלו השלשה: *אם זמנו עליהם במקומם, כגון שהפסיקו (כט) *כל

באר היטב

(ס) עובד-כוכבים. כל האחרונים חלקו על הרב בזה. ומהרש"ל כשהיה זמן בבית עבד"ם היה אומר הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה במקום הלכתנו וברכי והספיקו לברך ולומר: יברך את בעה"ב, דקאי על בעל הסעודה, עין ע"ת ואין מזמנין, מ"א: (ו) לחלק. אפילו רוצה לגמר סעודתו קדם שיגמרו האחרים:

שערי תשובה

מ"מ וכן לאכל פת הפאה בכיסוין ולא והיר' בזה, ע"ש: [ה] עובד-כוכבים. עין באר היטב. ועין באלה רבה שהביא הפסחא במקום ושיבתנו עד עולם:

וישיבתנו, ופעם א' היה סעודת פריון הן בבית עובד-כוכבים והיו שם כמה גברי ורשעים, ופעם א' היה סעודת פריון הן בבית עובד-כוכבים והיו שם כמה גברי ואפשר דאם אוכלין במלון ביום דרך עבאי, דלא הני קביעות בבית עובד-כוכבים ואין מזמנין, מ"א: (ו) לחלק. אפילו רוצה לגמר סעודתו קדם שיגמרו האחרים:

משנה ברורה

במגן-אברהם (כא) שהקשה, דמהרבה פוסקים משמע לענין שלשה שאכלו בלא קבע דאין אחד יכול להוציא חברו בברכת-המזון, וממילא גם לענין זמון אין רשאיין, ועין שם שהאר"י בזה; ואף דיש אינה אחרונים שדחו ראייתו לענין זמון, מכל מקום יותר מסתבר (כב) כדבריו, וכן בפרי-מגדים כתב בס"פ דבמקום שאין אחד יכול להוציא חברו בברכת-המזון, אם יכולים להצטרף לענין זמון צריך עיון למעשה, ומסכים דבעשרה שיש הזכרת השם אפשר דאסור לכלי עלמא לזמן באין חביבין, וכן משמע בחיי-אדם כלל מח דין ז': ג (כה) אם היו רוכבים וכו'. סעיף זה כלשונו ממש מובא לעיל בסימן קסז סעיף יב, אלא דשם מגרי לענין להוציא בברכת 'המוציא', והבא מגרי לענין צרוף זמון, ודין אחד לשניהן, וכבר בארתי שם במשנה ברורה באר היטב, עין שם: (כו) הולכים ואוכלים לא. וביושבין בעגלה ואוכלין ביחד כשהם נוסעין, עין בסימן קסז מה שכתבתי בשם המגן-אברהם שם סתפק בזה, ובחיי-אדם הכריע דבזה, וכן בכל מקום שיש ספק, בשלשה זמנו, אבל בעשרה יש לחש להזכרת השם לבטלה. ומכל מקום נראה לי דזמן בלא שם, דהא בדיעבד יצא בעשרה אף אם לא הזכיר השם, וכדלעיל בסוף סימן קצב: (כז) שלא לזמן וכו'. והאחרונים חולקים על זה, ובה"ס (כח) המנהג שזמנין, ובה"ח חזקו: אומרים: הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם, ונוכל לומר: הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעודה, ומכל-שכן אם כל אחד אוכל משלו, שאז אפילו בבית ישראל אומרים: הרחמן הוא יברך אותנו וכו'. ואם אוכלין במלון ביום דרך-עראי בבית עובד-גלולים, אפשר דאין זה קביעות ואין מזמנין [מ"א], וטוב שלא יקבעו אז שלשתן יחד ויצאו מידי ספק [פמ"ג]: ד (כה) אינם רשאים לחלק. ה"נ, אפילו רוצה לגמר סעודתו קדם שיגמרו האחרים, כיון שהחייב של זמון חל כבר עליו בהתחלת אכילה שלו: ה (כט) כל אחד לשנים. עין בבאור הלכה:

שער הציון

(כא) ומה שנתן דבנות רמ"א שיאכלו מעט וכו' הוא מלתא חדתא, ואינו דומה למה שאמרו בשנים שמצנה לחזר אחר שלישי, דהתם מדי שלא גמרו עדין לאכל, אבל ה"א קב"ר בגמרו כלם את אכילתם, ועל-כן אף דלא הסיחו עדין דעתם מכל מקום לא מצונו שיאכלו עוד מחדש משום זמון; אלא האמת הברור, דבנות רמ"א להתשובה שהביא הבית-יוסף בסוף הסימן בשם הר"ב, דאזתה התשובה סבירא לה דאפילו כל אחד אכל בנזית אחר, דבדאי לא קביעי על-ידי-זה לכלי עלמא [נהגו אפילו לדעת הפוסקים דסבירא להו דבברכת-המזון לא בעי תסבה, מכל מקום אכילה כאחת פעי לענין חיוב זמון. ולא הבנתי דברי המגן-אברהם בסוף דבריו שכתב דטעם התשובה היא משום דאפשר דברכת-המזון לא בעי תסבה, הא על-פל-פנים ישיבה במקום אחד בעי לכלי עלמא, אפילו הכי רשות לזמן וטוב לעשות כן משום 'ברכ'עם הדרת מלך', וכן כתב בחמ"ד משה ובבאור הגר"א: (כב) וכן כתב בחמ"ד משה וכן מסתברא, דאין יאמרו 'ברוך' והכונה שברכנו יחדו [באשר מפיך דבר זה והגמרא מקרא 'אדלו וגו' שמו יחדו] אחר שלכסוף מברחין הם להתחלק, שאין אחד יכול להוציא את חברו: (כג) מגן-אברהם: (כד) ט"ז: (א) שורה זו הושמטה על-ידי הצנזור, והשבונו על מכונו על-פי הנדפס ברמ"א שבשולחן-ערוך. ומעתה יובנו כהלכה דברי המשנה-ברורה שבסעיף-קטן כז.



הַלְבוּת בְּרֵכַת הַמְזוּזוֹן סִימָן קצו

ביאורים ומוספים

ובין ביבשה כי אחר כוונת הלב הן הדברים, שבעגלה המתנדנדת ואופניה מרעישים שקשה לכוון דעתם לשמיעה, וכן בספינה כשיש רוח סערה, אין מצטרפים לזימון, וכשאינן סערה, שיושבים שקטים מצטרפים לזימון. ועל פי סברא זו כתב הבית ברוך (על החיי אדם כלל מח ס"ז אות כט) שהנוסעים ברכבת או במכונית וכל שכן הטסים במטוס מצטרפים לזימון. וכן דעת הגר"ח"פ שיינברג (חידושי בתרא) שמצטרפים, כדין היושבים בספינה, ולא הסתפקו אלא בעגלה הרתומה לסוסים.

וכשאוכלים בזמן שהעגלה עומדת, כתב בשו"ת אור לציון (שם), שבודאי מצטרפים יחד, וכן משמע בפמ"ג (סי' קסז א"א ס"ק כז).

[משנ"ב שם]

ובחיי-אדם הקריע דבנה²⁵.

25) הכרעה זו ביאר הנשמת אדם (כלל מח אות א) שהיא אמורה על פי מנהגינו שכל אחד מברך לעצמו, לכן מוזמנים בשלשה, שזימון הוא דבר שבח, ואין בו חשש הזכרת שם שמים לבטלה. אולם אם אחד מברך ומוציא אחרים כתב החיי אדם (שם ס"ז) שבזה הסתפק המג"א האם היושבים בעגלה מצטרפים (וזה שלא כדעת המג"א (ס"ק ח) הסובר שאפילו אם רצו לברך כל אחד בפני עצמו, אינם רשאים לזמן אלא אם כן מצטרפים יחד).

[משנ"ב ס"ק כז]

וב'הרחקמן' אומרים: הרחקמן הוא 'ישלח לנו ברכה מרבה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם'²⁶.

26) וכן המברך במטוס השייך לגויים או במקומות ציבוריים שאין שם בעל בית מסויים וכגון גינות וכדו', כתב בספר חשוקי חמד (ברכות מו, א) שיאמר נוסח זה.

[משנ"ב שם]

הרחקמן הוא 'ברך את בעל הבית הזה, וקאי על בעל הסעודה'²⁷.

27) ולענין האוכלים במסעדה או בבית מלון, דעת הגר"ש אלישיב (חשוקי חמד שם) שיש להם לומר 'הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה', אף על פי שהם משלמים לו על הסעודה, שכן אם בעל הבית לא היה מכין להם את הסעודה, לא היו אוכלים אכילה זו וכספם לא היה משיב עליהם. אמנם לגבי הברכה המיוחדת שמברך האורח את בעל הבית 'יהי רצון שלא יבוש' וכו', מבואר לקמן (סי' רא ס"ק ז) שהמשלם על סעודתו אינו מברכה.

[משנ"ב ס"ק כד]

עין במגן-אברהם שהקשה, דמהרבה פוסקים משמע לענין שלשה שאכלו בלא קבע דאין אהד יכול להוציא חברו בברכת-המזון, ומפילא גם לענין זמון אין רשאים²² וכו', דבעשה שיש הנפרת השם אפשר דאסור לכלי עלמא לזמן באין חביני²³.

22) ובאופן שאחד אבל עם שניים בקביעות אלא שלא התחיל ולא סיים עמהם, כתב הגר"ש אויערבך (כתב יד, חידושים למסכת ברכות מה, א) שנראה שאף המג"א יודה שרשאים לזמן, שכן בשו"ע לקמן (סי' קצו ס"ג ובמשנ"ב שם ס"ק כב) מבואר, שאפילו אם אחד אוכל ירק או שותה עם שניים, מצטרף עמהם לזימון, וכל שכן כאן שהשלישי אבל פת ורק לא התחיל וסיים עמהם, שיוכלו לזמן איתו.

23) וכן כשיש ספק לדינא, הביא ביה"ל לקמן (סי' קצו ס"א ד"ה עמהם) בשם הפמ"ג שלזמן בשלשה מצטרפים, ובעשרה מסתפק שם האם מותר, עיין שם.

[משנ"ב ס"ק כו]

ובישובין בעגלה ואוכלין בידך קשה נוסעין, עין בסימן קסז מה שכתבתי בשם המגן-אברהם שמתפק בזה²⁴.

24) אבל האוכלים בספינה, כתב לעיל (סי' קסז ס"ק טב) לענין ברכת המוציא, שפשוט שאף למג"א מצטרפים שקביעות גמורה היא, וכן כתב הערוך השולחן (כאן ס"ד) לענינו.

ובביאור החילוק בין עגלה לספינה, כתב בשו"ע הרב (סי' קסז ס"ז) שספינה אינה חשובה כמהלכת, אלא המים הולכים תחתיה והיא נחה לעולם על אותם מים, מה שאין כן בעגלה. ועל פי חילוק זה כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ג תשובה ט), וכן דעת הגר"ש וואזנר (ברכת שם פ"ב סל"ד אות ה), שיש הבדל בין האוכלים במכונית או באוטובוס לאוכלים במטוס, שהאוכלים במכונית או באוטובוס יזמנו בלא הזכרת שם בעגלה, מה שאין כן האוכלים במטוס מצטרפים גם לעשרה, מאחר שהוא קבוע הרוח דוחפתו ודומה לספינה.

אכן היושבים לאכול ברכבת שיש בה שולחנות ומקום מרווח לאכול, כתבו הברכת הבית (שער יח ס"ד) והנימוקי אורח (סי' קסז) שבודאי מצטרפים, משום שנחשב לאכילה קבועה כבספינה, וכדין היושבים בבית, וכן כתב הערוך השולחן (סי' קסז סכ"ז) בפשיטות שברכת מצטרפים לזימון.

אמנם במור וקציעה כתב שהכל תלוי בשקיט נסיעתם, בין בים

